

ТЕАТРАЛЬНО-ВИДОВИЩНІ ПРОСТОРИ В ІСТОРИЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ БУДІВЛЯХ ГАЛИЧИНИ

© Копиляк І. М., 2019

Розглянуто ключові етапи зародження та розвитку українського театру в Галичині та його зв'язок із діяльністю мережі українських культурно-просвітницьких будівель.

Ключові слова: клубна будівля, український театр, Народний дім.

Постановка проблеми

Традиції українського театру сягають своїми коренями сивої давнини дохристиянської епохи. У процесі свого становлення та розвитку його історія тісно переплелася із діяльністю мережі культурно-просвітницьких будівель, які почали виникати в Україні вже від середини ХІХ століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Сьогодні відчувається певний дефіцит фахових наукових досліджень, у яких розглядалася б архітектура та діяльність мережі українських культурно-просвітницьких будівель, особливо у контексті її взаємодії з українським театром. Існують описи окремих просвітницьких будівель у працях В. Чепелика [1], В. Вуйцика та Р. Липки [2], О. Ноги [3], І Жука [4], Ю. Бірюльова [5] та Я. Левицького [6]. Окремої згадки заслуговують праці В. Проскуракова [7–9] та О. Стояновського [9] у яких ґрунтовно вивчається ця проблема, проте дослідження обмежені регіоном Західної України.

Формування цілі статті

Метою дослідження є огляд діяльності українського театру в історичних українських культурно-просвітницьких будівлях.

Виклад основного матеріалу

Перші українські клуби можна віднести до періоду виникнення вечорниць, коли навіть на кожному хуторі було не менше двох хат під таку діяльність, а в селах та містах – по одній на кожную вулицю.

Що стосується Галичини, початок генезі української культурно-просвітницької мережі міг покласти старовинний обрядовий театр, за ним – народний театр і театр літургійний як своєрідні просвітницькі дійства, що несуть досвід з глибини віків.

Протягом довгого часу народні обрядові дійства та інші акції переважно відбувалися під відкритим небом. Майданчиком для них були міські вулиці, площі, подвір'я.

Першою стаціонарною палацовою будівлею з видовищним спрямуванням можна вважати італійське подвір'я в кам'яниці Корнякта у Львові, де відбувалися перші професійні вистави.

Вистави професійних гастрольних труп, а також місцевих театральних колективів в кінці ХVІІІ ст. – першій половині ХІХ ст. також відбувались у єзуїтському колеґіумі.

Першою постійною видовищною публічною установою у Львові можна вважати невеликий театр за єзуїтською брамою (в районі сучасної площі І. Підкови). Це був пристосований під театральні потреби дерев'яний будинок із характерним поділом на яруси з ложами та партерною частиною з галереєю [10].

З початком функціонування греко-католицької семінарії у Львові (1783 р.) в її стінах виникає традиція постановки театральних видовищ. Театр духовної семінарії, залишаючись аматорським,

професійно підходив до театральної справи і заклав основу подальшому розвитку українського театального руху [11].

На руїнах Старого університету у 1852 році збудували Народний дім, який став першою головною кам'яницею українського професійного театру, оскільки 29 березня 1864 року тут відбулася прем'єра вистави “Маруся” першого професійного українського галицького театру “Руська Бесіда”.

Не менш важливою для українського театру стала сцена будівлі страхового товариства “Дністер”, що на вулиці Руській, зведеної в 1905р. за проектом І. Левинського, Т. Обмінського та О. Лушпинського. Тут також містилися українські спілки, товариства й організації.

Саме тут, у 1908р. дебютував уславлений режисер і актор Лесь Курбас. Він поставив п'єсу Є. Чиркова “Євреї” і виконав у ній головну роль [12].

На початку ХХ століття у Львові спостерігається значне піднесення театального мистецтва, з'являється велика кількість драматичних колективів. Це дає поштовх до зміни планувальних рішень культурно-просвітницьких будівель. Практично у кожній з них було обладнано театральні зали.

Архіви свідчать, що тогочасне дозвілля українців у Львові було тісно пов'язано з товариствами “Фронзін”, “Гвезда”, “Яд Харузім”, ресторанами “Брістоль” та “Жорж”.

Після поразки українських сил в українсько-польській війні в 1918 році єдиним майданчиком для діяльності українського театру в 20–30-ті роки стали переобладнана зала і сцена Музичного інституту ім. М. Лисенка.

У цьому будинку, проект якого створили у майстерні І. Левинського, було створено істинно національне середовище.

Основними театральними майданчиками міста були як спеціально збудовані будівлі Великого театру (сьогодні – Театр опери і балету ім. С. Крушельницької), театру Скарбка (Театр імені М. Заньковецької), Єврейського театру (Перший український театр для дітей та юнацтва), так і пристосовані клубні простори у “Католицькому домі” (у радянські часи – Театр ПрикВО) та Палати ремісників (Львівський ляльковий театр).

Вже за часів незалежності для своєї діяльності театр ім. Л. Курбаса отримав приміщення колишнього “Казино де Парі”, а для театру “Воскресіння” домівною став кінотеатр “Піонер” – в минулому кабаре “Марусенька”.

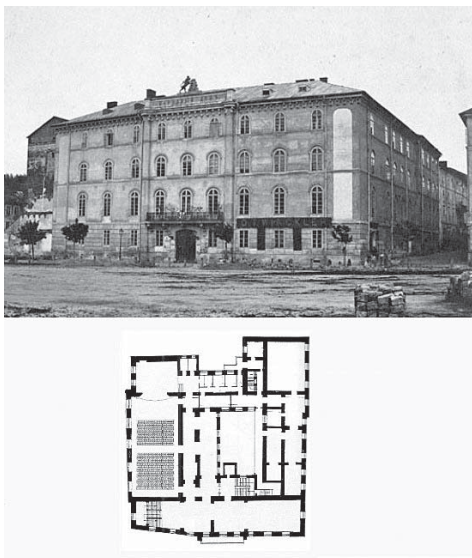

Рис. 1. Народний дім у Львові. Загальний вигляд. План другого поверху [15]

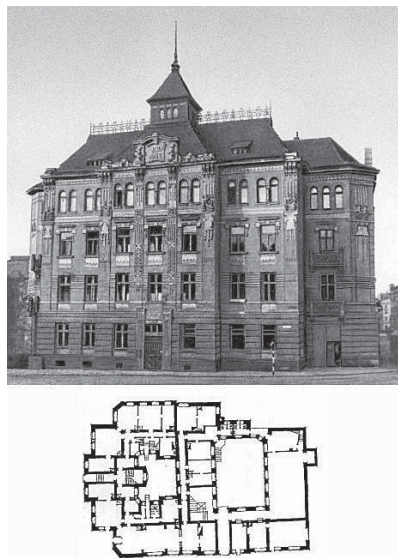

Рис. 2. Будинок товариства “Дністер” Загальний вигляд. План першого поверху [16]

Рис. 3. Народний дім у Коломиї. Загальний вигляд. План першого поверху [17, 18]

Місто Коломия у другій половині XIX — на початку XX століть було серед провідних, другим за значимістю після Львова, культурних центрів Галичини.

Ще в 1848 році Іван Озаркевич заснував тут перший український народний аматорський театр.

8 червня 1848р. відбулася прем'єра першої вистави — “Дівка на виданню, або На милування нема силування” за п'єсою Івана Котляревського. 19 жовтня театр зіграв цю виставу перед делегатами Собору руських учених, що проходив у Львові в греко-католицькій семінарії. Ця подія, на думку І. Франка, започаткувала український театральний рух у Львові та Галичині [13].

Починаючи від 1901р. театральні постановки та концерти видатних українських артистів, співаків, музикантів, зокрема, Соломії Крушельницької, Миколи Лисенка, у Коломиї відбувалися в залі Народного дому [14].

Від 1920 р. концерти, зібрання й українські акції відбуваються у будинку товариства ремісників “Гвезда”, в будівлі якого в наші дні працює Коломийський академічний обласний український драматичний театр імені Івана Озаркевича.

Подібні приклади можна навести і щодо інших міст та сіл тодішньої Галичини, таких як Перемишль, Стрий, Кам'янка-Бузька, Судова Вишня, Яворів та багато інших.

Отже, можна стверджувати, що розвиток та діяльність українського театру дуже тісно, а подекуди й нерозривно пов'язані із діяльністю мережі українських культурно-просвітницьких закладів.

1. Чепелик В. Український архітектурний модерн. Львівський центр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/4enelik/4enelik_07.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
2. Вуйцик В. С., Липка Р.М. Зустріч зі Львовом: путівник. “Каменярь”, Л., 1987.
3. Нога О. Іван Левинський: архітектор, підприємець, меценат. “Центр Європи”, Л., 2009.
4. Жук І. Історико-архітектурний атлас Львова. Будинки товариства “Дністер”. Серія II “Визначні будівлі”. Зошит 1. – Львів: Центр Європи, 1996.
5. Бірюльов Ю. О. Мистецтво львівської сецесії. – Львів: Центр Європи, 2005.
6. Lewicki J. Między tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa lat 1893-1918. Neriton, W., 2005.
7. Проскураков В. І. Архітектура українського театру. Простір і дія: монографія. – Львів Вид-во. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2004.
8. Проскураков В. І. Архітектура українського театру у Львові. Львів Вид-во. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 1999.
9. Проскураков В. І., Стояновський О. Проблеми, реалії, перспективи формування нових типів культурно-просвітницьких будинків і споруд у Львові, і в Україні. Львів Вид-во. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 1999.
10. Проскураков В., Ямаш Ю. Львівські театри. Час і архітектура. – Львів: Центр Європи, 1997.
11. Божко Н. М., Цубов Л. В. Культурно-мистецькі заклади Львова наприкінці XVIII–XIX століть та їхній вплив на розвиток міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jan/7723/5.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
12. Копиляк І. М. Театральні приміщення в історичних українських культурно-просвітницьких будівлях (на прикладі Львова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/3659/1/26.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
13. Коломийський академічний обласний український драматичний театр імені Івана Озаркевича [Електронний ресурс] // Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. – Режим доступу: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коломийський_академічний_обласний_український_драматичний_театр_імені_Івана_Озаркевича. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
14. Проскураков В. І., Стояновський О. Українські культурно-просвітницькі споруди міста Коломия, в яких діяли українські театри // Вісник Львів. ун-ту. Серія мист-во. – Львів, 2001.
15. Бойко О., Слободян В. Вул. Театральна, 22 – “Будинки офіцерів” (колишній Народний дім) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/teatralna-22/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
16. І. Микитенко. Будинки страхового товариства “Дністер”, або яскравий приклад гуцульської інваріації стилю сецесії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://photo-lviv.in.ua/budynok-strahovoho-tovarystva-dnister-abo-yaskravyy-pryklad-hutsulskoj-invariatsiji-stylyu-setsesiji/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
17. Україна. Коломия. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені отця Йосафата Кобринського [Електронний ресурс]– Режим доступу: URL: <http://www.victor.com.ua/ukraine/Kolomyia/Kolomyia-t.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.
18. Проскураков В.І. Архітектура будинків і

споруд в м. Коломия, які використовувалися, пристосовувалися і проектувалися для діяльності українських театрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/35468/1/40_195-203.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.05.2019.

I. M. Kopulyak

Lviv Polytechnic National University,
Department of Design of Architectural environment

ARCHITECTURE OF THEATERS OF NATIONAL COMMUNITIES IN UKRAINE AS CENTRES OF INTERCULTURAL DIALOGUE

© Kopulyak I. M., 2019

The foundation to genesis of Ukrainian theatre in Galicia could be put by an ancient ceremonial theatre, as a peculiar educational performance, that is brining the experience from the depth of the ages.

During a long period of time folk ceremonial performances were taking place mostly in the open air. City streets, squares, yards were the ground for them.

Italian yard in Korniakt kamienica (stone tenement) in Lviv, where the first professional plays were shown, has become the first permanent palace building with performing direction.

The plays of professional touring troupes as well as local theatrical groups were also taking place in Jesuit college at the end of the 18th – first half of the 19th centuries.

With the start of Greek Catholic Theological seminary functioning in 1783 the tradition of arranging theatrical performances is appearing. Theological Seminary theatre has set up the basis for further development of Ukrainian theatrical movement.

In 1852, on Old university ruins a Community house was built and it is the first main tenement for Ukrainian professional theatre as on March 29, 1864 the premiere of “Marusia” play staged by the first professional Ukrainian Galician theatre “Ruska Besida” took place here.

The stage of the building of insurance community “Dnister” has not been less important for Ukrainian theatre; the stage was built in Ruska street in 1905 by the project of I. Levynskyi, T. Obminskyi and O. Lushpynskyi. In 1908 it was here that a famous director and actor Les Kurbas made his debut. He staged the play “Jews” by Ye. Chyrkov and played the main role in it.

The development of theatrical art can be observed at the beginning of the 20th century in Lviv, a big amount of drama groups appears.

Archives confirm that leisure of Ukrainians at that time in Lviv was closely connected with such societies as “Fronzin”, “Gviazda”, “Yad Kharuzim”, restaurants “Bristol” and “George”.

After the defeat of Ukrainian forces in Polish-Ukrainian war in 1918, the reconstructed hall and stage of M. Lysenko Music Institute became the only ground for activity of Ukrainian theatre during the 20–30s.

During the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries the city of Kolomyia was among the leading, second in its importance after Lviv, cultural centres of Galicia.

Back in 1848 Ivan Ozarkevych founded the first Ukrainian folk amateur theatre here.

On June 8, 1848 the premiere of the first play “Girl to be married, or endearment cannot be forced” (“Дівка на виданню, або На милування нема силування”) based on the play of Ivan Kotliarevskyi took place. On October 19 the theatre staged the play “Girl to be married” (“Дівка на виданню”) in front of the delegates of the Gathering of Rus researchers which took place in Lviv on the premises of Greek Catholic seminary. According to I. Franko, this event has triggered Ukrainian theatrical movement in Lviv and Galicia.

Starting from 1901 residents of Kolomyia listened to theatrical performances and concerts of famous Ukrainian artists, singers, musicians, in particular of Solomiia Krushelnyska, Mykola Lysenko, in the hall of a Community house.

Since 1920 the concerts, meetings and Ukrainian activities were taking place in the house of craftsmen society “Gviazda”.

Similar examples can be found at other cities and villages of that time Galicia, such as Przemysl, Stryi, Kamianka-Buska, Sudova Vyshnia, Yavoriv and many others.

Consequently, it can be stated that the development and activity of Ukrainian theatre are really closely, and sometimes inseparably connected with the activity of a network of Ukrainian cultural and educational institutions.

Key words: club buildings, Ukrainian theater, People’s House.